د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

عبدالحق امیری

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

(وروستۍ دوې لسیزې)

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

لیکوال
عبدالحق امیری

ژباړن
صلاح الدین

۱۳۷۸

PROPERTY OF
ACKU

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پیژندنه:

*د کتاب نوم : د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه
*لیکوال : عبدالحق امیری
*ژباړن : صلاح الدین
*کمپوزر : محمد وسیم عزیز
*دچاپ کال : ۱۳۷۸/ ۱۹۹۹م
*دچاپ ځای : پیښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

اریک له دوو کلونو راهیسې د افغانستان بېلابېلو ولایاتو ته د ګرځنده کتابتونونو د لېږلو پروګرام جوړ کړی دی؛ ګرځنده کتابتونونه د اوسپنیزو صندوقونو په بڼه جوړ شوي، د هېواد په یوه برخه کښې په یوه ځانګړي ځای کښې اېښودل کېږي د سیمې خلک راځي کتابونه په امانته توګه اخلي، لولي یې خپلو شا او خوا نالوستو کسانو ته یې اوروي، بیا یې بېرته راوړي او په بدل کښې بل کتاب اخلي او په دې ترتیب په سیمه کښې د کتابتون ټول کتابونه لوستل کېږي او بیا دا ګرځنده کتابتون بلې سیمې ته وړل کېږي.

موږ هڅه کړې دې کتابتون ته داسې کتابونه راغونډ کړو چې له یوې خوا یې ژبه ساده او اسانه او له بلې خوا د خلکو د استفادې او اړتیا وړ خبرې او مطالب ولري او له دوی سره په روان ژوند کښې عملي مرسته وکړي، لکه د کرنې، لاسي کارونو، چرګانو روزنې او نورو چارو کښې.

موږ په دې ترڅ کښې دا سروې هم کوو چې خلک نورو کومو آثارو او کوم ډول موادو ته اړه لري، چې په دې لړ کښې موږ د دوی ګټې غوښتنې او د اړتیا وړ مواد لاست کړل خو متأسفانه په دې برخه کښې مو کتابونه ونه موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ددوی په گرځنده کتابتونونو کښې یې ځای پر ځای کړو.

دا دې تشې د ډکولو له پاره مو یو کال وړاندې « یو نوچا » ته وړاندیز وکړ چې مالي مرسته وکړي او موږ ددې گرځنده کتابتونونو له پاره په خپله یو شمېر د اړتیا وړ کتابونه چاپ کړو او د خلکو غوښتنو ته په خپل لاس د عمل جامه ورواغوندو؛ هغوی زموږ وړاندیز و مانه او یو موټی پیسې یې راکړې. موږ ددې له پاره چې کار سیستماتیک او ښه گټور شي دې کار ته مو د تهیې یوه ډله وټاکله چې هم زموږ د اداري غړي پکښې دي او هم د هېواد یو شمېر مجرب او له دې کار سره علاقمند لیکوال او مؤلفین چې په گډه به کار کوي، د اړتیا وړ کتابونه به یا په خپله او یا د هغو لیکوالو په وسیله چې په ټاکلي موضوع کښې تخصص او مهارت لري، تهیه کوي او د کتابونو د پلانگذارۍ، تهیې، چاپ او وېش ته د چمتو کېدلو ټول پړاوونه به یې په گډه پر مخ بیایي. دا ډله د افغانانو له خواخوږې میرمن نانسي هچ دوپرې، حبیب الله رفیع، سر محقق زلمی هیواد مل، حسین فخري، محمد فهیم رحیمیار او محمد رفیع څخه جوړه ده.

موږ د هېواد په کلیو، بانډو او ښارونو کښې د گرځنده کتابتون له ټولو گرانو لوستونکو څخه هیله کوو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هېواد له ټولو پوهانو او عالمانو څخه هیله لرو چې په دې لاره کښې را سره مرستې شي چې په دې برخه کښې له ښه نه ښه کتابونه وړاندې کړای شو!

په درنښت

« د اریک گرځنده کتابتونونو اداره »

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
پیلامه	۱
سریزه	٤
د افغانستان جغرافیایي او اقلیمي وضعیت	۷
مهاجرت او بیځایه کیدنې	۹
کرنه او مالداري	۱۱
ځنګلونه او څرځایونه	۱۵
طبیعي سرچینې او انرژي	۱۷
صنایع او لاسي کارونه	۱۹
د کار بازار	۲۲
کورنۍ او بهرنۍ سوداګري	۲٤
مالي سیاست او دولتي مصارف	۲۷
د بانکداري سیستم	۲۹
پیسې او بې جلبه تورم	۳۱
ترانسپورت او ملکي هوانوردي	۳٤
مواصلات او اطلاعات	۳۷
کور جوړول	۳۸
بیوزلي او سیمه ییزې نا انډولي	٤۰
د خوراکي موادو شته والی	٤٤
د بین المللي ټولنو بشري او براختیا یي مرستې	٤٦
روغتیا	٤۸
ښوونه او روزنه	۵۰
د استفادې وړ منابع	۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلامه

اقتصاد په لګښت کې د اندول مانالري. اقتصاد هغې پوهنې ته ویل کیږي چې بشري کړه وړه د موخو (هدفونو) او کمیابو وسایلو تر منځ - چې ډول ډول ګټې ترې اخیستل کیږي - د اړیکې په څیر څیړي. دا تعریف که څه هم بشپړ نه دی او اقتصاد پوهان د دې پوهنې لپاره ډول ډول تعریفونه لري چې په دې رساله کې یې له راوړو ډډه شوې.

اقتصادي اړیکو د بشر له پیدا ېښت نه تر دې دمه د انساني ټولنې سره ملګرتیا لرلې ده. که تاریخ ته وګورو د ډیرو پراختیا غوښتنو، خونړیو جګړو، لښکر کشیو، او زور چلولو ریښې اقتصادي عوامل وو.

د تولید زمینو ته لیوالتیا، کارلټول، لاډیره ګټه کول، داړتیا وړ څیزونو پلورل او رانیول، د نرخ څارل، د ژوند د سطحې پراختیا او نور، هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامل دي چې انسانان او حکومتونه لا ډیر هڅوته لیواله کوي.

د اقتصاد پوهه د انسان لومړنیو اړتیاوو، لکه اوبه، خوراک، پوښاک او نورو په لټولو او برابرولو ټینګار کوي. تجربه رابښيي چې که د انسان دغه بنسټیزې اړتیاوې پوره شي نورې غوښتنې لکه امنیت او د مال او سر ساتل را برسیره کیږي او چې دغه بشري غوښتنې هم ترسره شي نورې غوښتنې، لکه د لا ډیر مالونو ترلاسه کول، حشمت او جلال، مینه او محبت او نور راپورته کیږي. انسان تل غوښتنه لري تر هغه څه چې یې لري لا ډیر وګټي.

په پر مختللې نړۍ کې د کور، موټر، تلویزیون، یخچال درلودل په لومړنیو اړتیاوو کې شمیرل کیږي. خو په وروسته پاته هیوادو کې ډیر لږ وګړي پر دغو اسانتیاوو لاس بري دي. څومره چې مدنیت پرمخ درومي، ورسره د خلکو غوښتنې هم تل مخ په زیاتیدو وي. په همدې اساس د خلکو د ژوند د آسانتیا لپاره نوې تکنالوژي ورځ په ورځ وړاندې کیږي. نن د زرګونو وګړو ځای کمپیوټر نیولی دی او د زرهاوو نورو لپاره یې د کار او ګټې زمینه برابره کړې ده.

له بده مرغه انساني نړۍ د بیعد التی او ډول ډول نابرابر یونه ډکه ده. که د ځمکې په یوه ګوټ کې انسان له مادي نعمتونو څخه خوند اخلي په بل ګوټ کې د یوې مړۍ ډوډۍ په هیله زرګونه انسانان خپل ژوند له لاسه ورکوي. د افغانستان په جګړه ځپلي هیواد کې لا هم خلک دوچې ډوډۍ په تکل کې دي. د عصري ژوند له نعمتونو او نوې تکنالوژۍ څخه بې برخې دي. دا هیواد چې لا پخوا په وروسته پاتې هیوادو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیرل کیده د جګړې کلونو په ترځ کې کندواله شوی دی. له یوې خوا د ګټې زمینې محدودې شوې او له بلې خوا د زیرمو لړوالی او د پانګه اچونې نه تشویق د اقتصادي پرمختګ مخنیوی کړی دی. ډیر ملي پانګه وال له هیواده تللی، کارخانې ویجاړې شوې، مالونه یې لوټ شوي او د مالیې تولولو سیستم او په پرمختیایې هڅو کې د دولت د بودجې ویش تس نس شوی دی.

دا رساله چې په ډیره ساده او عام فهمه ژبه برابره شوې د هیواد اقتصادی حالت په کلي ډول نه څیړی ځکه چې دا ډول کار لا ډیرو څیړنو ته اړتیا لري. اصلی هدف دادی چې ځوان نسل د هیواد د اقتصادی سرچینو او مبادیو په هکله پر څه وپوهیږی او پر خپل تولنیز او شخصی ژوندانه د دې کور ګډې جګړې تاثیر تر څیړنې لاندې ونیسي.

و ماعلینا الاالبلاغ

عبدالحق امیری

اسلام آباد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د افغانستان وروسته پاتی هیواد د دوولسیزو ویجاړوونکو جګړو په ترڅ کې د سیاسي، نظامي او اقتصادي بدلونونو شاهد وچې دا ګرده بدلونونه د دغه هیواد د ټولو اقتصادي او اجتماعي بنسټونو د ویجاړیدو سبب شوي دي. دغه اوږده جګړه له ورانیو او لوټ برسیره د زیاتیدونکو بدمرغیو او تکلیفونو لکه ډله ییزی وژنې، بیځایه کیدنې، د خلکو د مالونو د لوټ او تالان سبب ګرځیدلې دي. د هیواد ټول اقتصادي بنسټونه، لکه کانونه، سپکې او درنې صنایع، دولتي اداري، د استوګنی کورونه، د ټولیزو اړیکو سیستم، د ښوونې او صحي نظام او نور د دغې کور ګډې جګړې له امله تباه شوي دي. د ثور د اوومې له کودتا څخه د افغانستان د خلکو د بدمرغیو پیل ګڼل کیږي، تردې پخواهم افغانستان د وروسته پاتو هیوادو په کتار کې ځای درلود او د سړي سر منځنی عاید یې ۱۳۰ امریکایي ډالره اټکل کیده.
(منځنی عاید = د یوه ټولګي مجموعی عاید چې د ټولګي دوګړو پر تعداد وویشل شی.) په مختلفو هیوادو کې د خلکو د ژوند د سطحې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر تله کولو لپاره معمولاً د سړي سر عايد چې د عايد دويشلو د ډول ښکارندوی دی کار اخيستل کيږي. د يادولو وړده چې د حسابولو دغه معيار هم څه نيمګړتياوې لري چې تر ټولو مهم يې د هيواد دوګړو ترمينځ د عايد مساويانه ويش دی.

په ١٩٧٩م کال کې د هروګړي داخلي ناخالص توليدات ١٤٣ او د هر وګړي ملي ناخالص توليدات ١٧٠ ډالره اټکل شوي وو. داخلي ناخالص توليدات د توليد شوو شيزونو او خدمتونو د بازار په بيه له ارزوني وروسته يو پريل باندې د هغو دارزښت له زياتولو لاس ته راځي. ملي ناخالص توليدات له داخلي ناخالصو توليداتو سره د هيواد دوګړو په بهر کې د پانګې اچوني له زياتولو او د داخلي بازار د عايد له کسر څخه لاس ته راځي.

پخوا اقتصادي عمده فعاليتونه د حکومت له خوا څارل کيدل، يوازې د کرنې سکتور او يوه اندازه هم تجارت د خصوصي سکتور په واک کې و. دې وضعيت د جګړې په کلونو کې بدلون وموند. د کوچنيو پانګه والو د هڅوني په خاطر د افغانستان دولت په ١٩٨٧م کال کې مشورتي شوری جوړه کړه، که وکولی شي خصوصي سکتور ته پراختيا ورکړي. د جګړې په ترڅ کې د مرکزي دولت پدل ورو وروورا ولويد او سيمه ييزو سياسي او نظامي ځواکونو د هيواد په مختلفو برخو کې د خپلې خوښې او يو څه خو د مختارې ادارې جوړې کړې. دې کار سره له دې چې انارشيزم او بې بندوباري رامينځته کړه د خصوصي سکتور د هڅونې او پراختيا سبب هم ګرځيد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرامونو (UNDP) دفتر د اټکل له مخې په ۱۹۸۹ م کال کې د هیواد د داخلي تولیداتو په سلوکی ۶. ۸۱ له خصوصي سکتور څخه برابریدل چې د هغو په سلوکې ۹۹ یې د کرنې سکتور له محصولاتو لاس ته راتلل. د ۱۹۹۲ م کال په خپل مینځی نښتوکې د هیواد ډیر صنعتي موسسات ویجاړ، مالونه او ماشین آلات یې تالا شول.

د تاسیساتو لږ شمیر چې په ځینو ښارونو کې د جګړې له ګواښ څخه خوندي پاتې دي لا فعالیت لري.

په کلیو او بانډو په تیره د هېواد په شمالي برخو کې د کورنیو له اقتصاد سره حرفه یي تولیدات مرسته کوي. غالۍ او ټغراو بدل، خامک ګنډل او نور رواجي لاسي صنایع اکثراً د ښځو په لاس سرته رسیږي او د نارینه وو په واسطه بازار ته وړاندې کیږي.

په اوسني روان حال کې د هیواد اقتصاد د بهرنیو هیوادو د سمدستي بشري مرستو، له د ښمنو ډلو سره د هغوی د بهرنیو ساتونکیو له دوه اړخیزو مرستو، د مخدره موادود تولید، د کوکنارو کر او بهرني تجارت په ذریعه ساتل کیږي. کرنه او مالداري د هیواد د اقتصاد د عمده عناصرو په څیر خپل اهمیت ساتلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان جغرافیایی او اقلیمي وضعیت

افغانستان په وچه کې چاپیر یو هیواد دی چې په منځنۍ آسیا کې ځای لري. د افغانستان ګاونډیان د ایران اسلامي جمهوري لویدیزه خوا، ترکمنستان، ازبکستان او تاجکستان په شمال کې، د چین ولسي جمهوریت په شمال ختیځ او پاکستان یې په سهیل او سهیل ختیځ کې دي. سره هوا د کرنې ورزمکو لړوالی، د کرنې د وسایلو دود یز توب او د اوبه خور نیمګړی سیستم، د کرنې له پرمختللیو لارو چارو سره د بزګرانو نابلدتیا د متخصصینو او کرنیز نویو آلاتو لږوالی او د کرنې چارو ته د مسوولو مقاماتو نه پاملرنه له هغو عواملو نه دي چې په خپل وار د هیواد د اقتصادي وروسته پاتې والي سبب شوي دي. د هیواد آب و هوا په مختلفو برخو کې توپیر سره لري. په سهیل او سهیل لویدیځ ولایتونو کې هوا نسبتاً وچه ده. د هیواد په ډیرو برخو کې د هوا وضعیت د للمي کرکیلې لپاره چندان ورتیا نه لري. د ملګرو ملتو د کرنې او خوراک د دفتر (FAO) د ۱۹۹۷ م کال له ګزارش سره سم د بدخشان په ولایت او مرکزي غرونو، مشرقي او جنوبي کې کافي باران اوري. په دې سیمو کې کنګل کیدل محدودو کوونکي عامل دی. ختیز او جنوبي ولایتونو کې لږ باران اوري خو په دې سیمو کې د کرنې فصل

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کافی اندازه اوږد او آبی زمکې اکثراً دوه فصله دی.

په للمی زمکو کې د کافی باران نشتوالی هغه هم په مناسب وخت کې د کرنیزو تولیداتو د کمښت سبب گرځی.

د (FAO) د ۱۹۹۷ کال له گزارش سره سم د هیواد د اوبو د سرچینې نژدی ۸۰ په سلو کې د هندوکش له غرونو دي. د هیواد آبی زمکې ۳ . ۵ میلیونه هکتاره اټکل شوې چې د هیواد د پراخوالی په سلو کې ۵ . ۵ جوړوي. له دې ټولگي په سلوکې ۱٤ دو فصله، ۲۲ یو فصله او ۲ ، ۵ بڼونه دي. او په سلوکی ۲۲ نورې هغه زمکې دي چې په وار سره کرلې کیږي. للمی زمکې ۸ . ٤ میلیونه هکتاره اټکل شویدی چې د هیواد ټولې خاورې په سلوکې ۸ جوړوي. د هیواد د خاورې په سلوکې ۷۰ له لوړو او څرځایونو جوړه ده او ۹ ، ۲ یې په ځنگلونو پوښلی ده.

طبیعی آفتونه، لکه نیزونه، شدیدې زلزلې، د زمکې ښوییدنې او نور په ځپل شویو سیمو کې د رېږوونکو اقتصادی ستونزو سبب گرځی. په کال ۱۹۹۱ کی د ریکتر په کچ ۵ ، ٦ درجې یوې شدیدې زلزلې د هیواد په شمال کې په دولتی اوشخصی املاکوکې ډیرې ویجاړ تیاوې راوستی او ډیر خلک او مواشی پکې سټ شول. په همدغه وخت کې ویجاړوونکی نیزونه په جنوب لویدیزو ولایتونو کې زښت ډیر ورانی پیښې کړ. په کال ۱۹۹۳ م کې دریکتر په کچ ٤ درجی زلزلی هم په شمال کې د ډیرو ورانیو سبب شوې.

د ۱۹۹۸ کال په ژمی او پسرلی د تخار او بدخشتان په ولایتونو کې د دوو مدهشو زلزلو شاهدان وو چې د دریکتر په کچ ۱ ، ٦ او ٦ ، ٦ درجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې چې درستاق، چاه آب او شهر بزرگ په ولسواليو کې يې په لسګونو کلي په کنډوالو بدل کړل. د دغو زلزلو په اثر له ۴۰۰۰ کسانو نه زيات مړه او سلګونه نورېې خپل کورونه او شته (که څه هم نيشتوکي وو) له لاسه ورکړل. د پروسږ کال ژمي (فبروري ۱۹۹۹) زلزلې د وردګو او لوګر ولايتونو کې نژدې ۱۶۰۰۰ کورونې وځپلې. که څه هم د مرستې رسولو موسسې، لکه ملګري ملتونه، نړيوال سره صليب او نورو غير حکومتي مؤسساتو په چټکۍ له ځپل شويو خلکو سره د مرستې له پاره و د انګل او لومړنۍ اړتياوې، لکه خوراک، کمپلې او خيمې يې پر خلکو وويشلې، سره له دغو له طبيعي آفتونو نه زيږنده ويجاړتياوو د دغو سيمو د خلکو له کړاوه ډک ژوند يې لا پسې ستونزمن کړی دی.

مهاجرت او بېځايه کېدنې:

له غير رسمي اټکلونو سره سم تر ۱۹۹۶م کال پورې د هيواد دوګړو شمير ۲۱ ميليونه تنه اټکل شوی دی چې په دې رقم کې بنايي له هيواده بهر مهاجرين نه وي راغلي او دا ټول ارقام اټکليز دي. کومه سرشميرنه چې د شاهي او محمد داؤد خان د جمهوري حکومتونو په وخت کې په نظر کې وچې وشي سرته ونه رسيده او د حفيظ الله امين د اټکليزې سرشميرنې پايلې دومره بې بنسټه او مسخره وې چې په خاطرو کې هم نه دي پاتې.

په افغانستان باندې د سرو لښکرو د تيري په اثر د پنځو ميليونو تنونه زيات افغانان پاکستان او ايران ته مهاجر شول. د روسي ځواکونو له وتلو وروسته له دښمنيو ډکو جګړو په اوږدو د مهاجرت خوځښت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څه لږ کچ سره ګاونډیو هیوادو ته دوام ومومند. په ۱۹۹۲م کال د مجاهدینو په واکمن کیدو سره په دې هیله چې جګړې پای ته رسیږي له یونیم میلیونه زیات مهاجر په بیره له پاکستان او ایران نه هیواد ته ستانه شول. تنظیمي جګړې د رزګونو انسانانو د بیځایه کیدنې سبب شوې چې د جګړې له اوره یې تیښته کوله. په ۱۹۹٤م کال په کابل کې د جنرال دوستم ځواکونو په ګډون او د حزب وحدت په پلوي د اسلامي ګوند جګړه له جمعیت سره چې د استاد سیاف د ځواکونو پلوي یې له ځانه سره لرله د کابل ښار د پنځو سوو زرو بیوزلو وګړو د بیځایه کیدنې سبب شوې چې د جلال آباد ښار د شاوخوا سوزنده بیدیاوو کې ترخیمو لاندې تر ۱۹۹۷م کال پورې د نړیوالو سازمانونو په مرستو ژوند کاوه.

لا هم زرګونه انسانان د هیواد په مختلفو سیمو کې د جګړو له امله له بدې ورځې له خپلو کورونو وتي او په داډمنو ځایونو کې موقتي ژوند تیروي. همدا و چې په حقیقت کې د هیواد تولیداتو او په تیره د کرنې او مالدارۍ په سکتور کې د پرله پسې کمښت سبب ګرځیدلې دي. جګړې د خلکو د ژوند څرنګوالي ته بدلون ورکړی او د جنایي پیښو وژلو، جرمونو او معیوبیتونو د پراخېدو سبب ګرځیدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

الف: کرنه:

د افغانستان اقتصاد تل په کرنې او مالدارۍ تکیه لرلې ده او په سلو کې نژدې ۸۵ خلک د کرنې او مالدارۍ په دنده بوخت دي. د اساسي بنسټونو د ویجاړتیا او د هیواد په ګوټ ګوټ کې د میلیونونو په شمیر د ځمکنیو ماینونو له شته والي سره سره، کرنه او مالداري د خوځنده اقتصاد عمده برخه ده. کرنه د افغانستان د اقتصادي پراختیا په پروسه کې وچت ځای لري.

څکه د دغه ژوند بخښوونکي سکتور وده د کرنیزو لاسته راوړنو د زیاتوالي او د هیواد د ډیرو خلکو د ژوندانه د سطحې د ښه والي سبب ګرځي.

د جګړې له کلونو د مخه د هیواد د صادراتي توکیو په سلو کې ۷۲ د کرنې سکتور برابرول. همدا ډول په سلو کې ۳٤ دولتي پانګه اچونې ددې سکتور په واسطه جذب شوې او په سلو کې ٥٦ دولتي عایدات هم له همدې برخې برابریدل. د ۱۹۷٤ - ۱۹۷٥ کلونو کې د هیواد د کرنیزو تولیداتو په سلو کې ۷۱ غنم، جوار، وریشې او وریژو جوړول. میوو او سبو په سلو کې ۲٥ پنبې په سلو کې ٥، ۲ او ګنیو په سلو کې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو کرنیزو تولیداتو برخي جوړولي. غوړي ورکوونکې داني او نور محصولات په لړه اندازه تولید یدلي. تر کال ۱۹۹۳ په کرنیزو زمکو کې نژدې ۳۵ فیصده لړوالي پېښ شوی دی. حال دا چې په دغه کال په کرنیزو تولیداتو کې د جګړې نه د مخه کلونو په پرتله په سلو کې ۵۰ راټیټیدنه اټکل شوې وه. د (FAO) له ګزارشاتو سره سم د کال ۱۹۹۳ م لپاره د هیواد د خړوبولو سیستم په سلو کې ۲۵ ویجاړ شوی دی چې د آبي زمکو موازي یې ۱،۵ ملیونو هکتارو ته راټیټ کړی دی.

د جګړې د مخه کلونو کې، د افغانستان دولت د کرنې اصلاح شوي تخمونه او کیمیاوي سرې یې د پوره دول د هیواد بزګرانو ته ورکول چې د کرنې د پراختیا بانک په واسطه به تنظیمیدل. دغه سیستم هم د جګړې په کلونو کې تس نس شو. پرله پسې جګړو د کورنیو تولیداتو اندازه راکمه کړه، د خړوبولو سیستمونه او نور اقتصادي لومړني بنسټونه یې ویجاړ کړل او د تخم او سرې درانیولو او ویشلو او د نورو کرنیزو وسایلو دویش جریان یو مخ بندشو. ډیرې زمکې ناکرلې پاتې شوې او د یوې غوا یان له مینځه لاړل او ځنګلونه هم وران شول.

د امنیت او آرامی په بیرته راتګ سره د هیواد په ډیرو سیمو کې کرنیز سکتور مخ په ښه والي روان شوی دی. په وروستیو کلونو (۱۹۹۷ م او ۱۹۹۸ م) کې چې کومه سروې شوې ده په کرنیزو تولیداتو کې زیاتوالی راښیي. که څه هم کرنیز تولیدات د خلکو د لومړنیو اړتیاوو نه څو ځله لا هم کم دي. د (FAO) د ۱۹۹۶ م کال کرنیزه سروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندوي چې د اصلاح شوي تخم د حاصلاتو مينځنی برید په هر هکتار زمکې ۲،۶ ټنه دی. هغه نمونې چې په دې را وروسته ۱۹۹٤ م او ۱۹۹۵ م کلونو کې تجربه شوې دي د حاصلخيزی اوسط په هر هکتار آبی زمکه کې ۲،۹ ټنه راښيي. (کرنيزه ستراتيژی FAO - ۱۹۹۷).

په کرنيز سکتور کې ښځی ستر ځای لري. هغوی د سبو په کر، خيشاوه، د شولو نهالولو، د چرګانو روزل، مالداري او دوريښمو د چينجو په روزنه او توليد کې رغوونکی ځای لری. په کرنيزو هڅو کې د ښځوونډه اخيستل د هغوی په نژادي ډلو او د هغوی د کورني اقتصاد په څرنګوالی پورې تړاو لري. په ځينو سيمو، لکه نورستان کې ډيرې کرنيزې هڅې د ښځو له خوا ترسره کيږي.

په اوسنيو شرايطو کې اپيم او خشخاش د کرنيزو محصولاتو ستره برخه جوړوي. پخوا به کوکنار په لږې کليو (چې د دولت د نفوذ او څارنې له ساحې نه لرې وو) کرل کيدل. د قانون د ځواک د تنفيذ نشتوالی، ناوړه اقتصادی حالت، د توليدی موسساتو ويجاړتيا او اپيموته دورځ په ورځ زياتيدونکی غوښتنی سره يو ځای د کوکنارو د کرد پراختيا سبب ګرځيدلي دي. ننګرهار، کندهار، هلمند او بدخشان داپيمو ستر توليدونکی ولايتونه ګڼل کيږی. د ترياکو د کلني کر د هغې سروې سره سم چې په ۱۹۹۸ م کال کې چې د مخدره موادو د څارنی موسسی (UNDCP) له خوا وشوه د اپيمو توليد په ۱۹۷۸ م کال کې ۲۰۰ ټنه و، اما په ۱۹۹۷ م کال کی يې ۲۸۰٤ ټنوته زياتوالی موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: مالداري:

مالداري او دڅارويو روزنه د کرنيز سکتور ستره برخه جوړوي. په راتلونکي کې په هم دغه مشغولا د هيواد اقتصادي پراختيا او پر مختګ کې ستر ځای ولري. د مالدارۍ له لارې کيدای شي چې خوراکي مواد برابر او پولي عوايد لوړ کړای شي. کوچيان او هغه خلک چې د هيواد په ګوټ ګوټ کې د څارويو په روزنه بوخت دي د خپل د ژوندانه اړتياوي له همدې لارې برابروي. د هيواد مشهور اهلي څاروي پسه، وزه، غويي، آس، خر، کچره او نور دي.

له جګړې نه د مخه افغانستان په نيويارک او لندن کې د قره قل بازارونه په انحصار کې لرل چې د بهرنيو اسعارو د راتلونې دپاره ښه چينه ګڼل کيده.

د افغانستان حکومت له دې برخې نه د لازياتې ګټې په خاطر د قره قل د توليد د پراختيا لپاره په جدي اقداماتو لاس پورې کړ چې د څارويو د روغتيا او د څرځايونو د ساتنې او څارنې په برخه کې د علمي څيړنو سبب وګرځيد. په پايله کې د هيواد په شمال، ختيځ او سهيل کې دولتي فارمونه تأسيس شول او په ټولو ولسواليو کې د څارويو کلينيکونو پراختيا ومونده.

د جګړې دوولسيزو د ولتي فارمونو او د شخصي مالدارۍ کړو وړو ته نه جبيره کيدونکي زيانونه رسولي دي. د (FAO) د حيواني پروژې د ۱۹۹۷ م کال ګزارش څرګندوي چې د رسيدلو زيانونو اندازه په سلو کې له ۴۰ تر ۵۰ د يوې په غواګانو کې، په سلوکې ۶۷ په نورو څارويو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په سلوکې ۷۰ د قره قل په تولید کې اتکل شویدی. د جګړې او قومي دښمنیو په سختیدو د شمال په سیمو کې د قره قل تولید او د پسونو روزنه کې ډیر زیات کموالي راغلی دی. د جګړې اوږد یدل، د کوچیانو او مالدارانو تګ راتګ یې محدود کړیدی.

د (FAO) د څارویو د تولید د ګزارش په اساس چې په کال ۱۹۹۷م کې خپور شو د هېواد څاروي ۳،۷ میلیونه غوایان، ۲۲ میلیونه پسونه، ۹ میلیونه وزې، ۳۷۰۰۰۰ آسونه، یو میلیون خره، او ۲۸۰۰۰۰ اوښان اټکل شویدي. د ملي اقتصاد ددغې سترې برخې بیارغلونه د څارویو د روزنې او د تولید توان د زیاتولو او پراخوالي ته اړدی چې بزګران و کولای شي په خپله د خپلو څارویو شمیر ته د یوې عایداتي سرچینې په توګه زیاتوالي ورکړي.

ځنګلونه او څړځایونه:

د هیواد ځنګلونه او ورشوګانې هم د ژوند د چاپیریال د ښکلا او سلامتیا او هم د بهرنیو میلمنو او توریستانو د راتلو له لارې د پریمانه عوایدو د لاسته راوړنې او د څارویو د روزنې لپاره ستر اهمیت لري. له یو پلوه د ځنګلونو له لرګو په کور جوړولو او بهرته د هغو له صادرولو نه ګټه اخیستل کیږي او له بله پلوه د هیواد اوچت او آسمان څک غرونه د ځنګلونو په واسطه په ښکلو او لیدنې وړ سیمو بدلون موندلی چې د خارجي توریستانو د هڅونې او تخنونې سبب ګرځي. د ځنګلونو نورې ګټې د هوا پاکول، دویجاړوونکیو نیزونو مخنیوی او وحشي څارویو ته پناه ورکول دي. د دولتي زمکو په هکله د ۱۹۸۹ کال د ارقامو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم، ځنګلونو نژدی ۹، ۱ میلیونـه هکټاره زمکه نیولې ده چې د هیواد د ټولې خاورې په سلوکې ۹، ۲ جوړوي. د کونړ او نورستان ځنګلونه د هیواد تر ټولو مشهور او ښکلي ځنګلونه حسابیدل. د پکتیا ځنګلونه ګڼ او تر ډیره د څېړیو او ولودونو په واسطه پوښل شوي وو.

خو افسوس چې د غې ویجاړوونکې جګړې د هیواد ښکلي او ګڼ ځنګلونـه په لومړني ګام په تباهۍ کې ښکیل کړل. د پخوانـي شوروی عساکرو له خوا ځنګلونو تـه د اوراچونې پالیسي له یوې خوا او له بله پلوه د لرګو د تاجرانو نه مړیدونکی هوا او هوس د هیواد ګڼ او ښیرازه ځنګلونه د نابودۍ برید ته ټیل وهل. د حکومت او قانون د نشتوالی له امله لاهم د سیمي خلک ښبرازه او ځوانې ونې په ډیرې بې دردۍ وهی او د نیشتوکی متـاع په بدلـه کې یې د پاکستـان بازارونو تـه وړانـدې کوي.

د هیواد پـه شمال او لویدیځ کې د پستې او غرني نښترو ځنګلونه وهل شوي او له هغونه د سون د لرګو لپاره ګټه اخیستل کیږي.

غیر رسمي ګزارشو نه وایي چې هره ورځ ۳۰ تر ٤۰ لارۍ لرګي د چمن لـه لارې د پاکستـان خاورې ته ننوزي. ددې ځنګلونو د اهمیت او سر شارو عـوایدو پـه نـظر کې درلـودلو سره ښایـی افغـانـی مقـامـات پـه راتلونـکی کې د ځنګلونو لـه وهلو په کلکـه مخنیوی او د ساتنې او څارنې لپاره یې اقدام وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي سرچينې او انرژي

د طبيعي زيرمو دلر لو له پلوه افغانستان نسبتاً بډای دی. د هیواد ستري زيرمې طبيعي گاز، و سپنه، مس، لاجورد، مالگه، د چونې او مرمرو ډبرې، د ډبرو سکاره او نور دي. همدا ډول يورانيم، سپين زر، سره زر، سلفر، نيکل، لتيوم، مگنيشيم فلورايد او نور کانونه په کافي اندازه په هيواد کې پيدا کيږي. د هيواد د اوسپنې او مسوزيرمې د نړۍ د ريمې ستري زيرمې گڼلې کيږي. د هيواد طبيعي گازله ۱۰۰ تر ۱۵۰ ميليون متر مکعبه پورې اټکل شوي و چې پخوا يې د هيواد د ټولو صادراتو په سلوکې ۵۰ برخه جوړوله.

او د نړيوالې بيې نه په ټيټه بيه پخواني شوروی ته صادريده، د طبيعي گاز پلورل د جگړې په کلونو کې بند شول. د گاز توليد او وړاندې کول د مجاهدينو د عملياتو او شوروی عساکرو په واسطه د گاز د ځاگانو د ورانولو له امله بند شول. د گاز د ځاگانو د ويجاړتيانه را رسيدلی زيانونه په کال کې ۲۰۰ ميليونه ډالره اټکل شوي دي (د ملگرو ملتو د انرژۍ د محاسباتو کالنۍ).

د ډبرو سکاره د هيواد دوهمه زيرمه جوړوي چې د هغو حجم ۱۰۰ ميليونه ټنه ټاکل شوی او ۴۰۰ ميليونه ټنه اټکل شوی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اټکلونه د هیواد د تیلو زیرمې ۲۰۰ میلیونه بیرله ښیې پخوانی شوروی پلان درلود چې په کال کې ۵۰۰۰۰ متریک ټنه تیل د هیواد په شمال کې چاڼ کړي چې دا کار د جګړې له امله وځنډید.

په اوسني افغانستان کې د برقي انرژی د کموالي نه رامینځته شوی تنګسې اقتصادي مهمو هڅو ته تاوان رسوي او د ژوند چاپیریال اغیز منوي ده کابل د هایدرولیکي برق له فابریکي پرته چې ۱۰۰ میګاواټه قدرت لري یو شمیر واړه د انرژی هایدرولیکي موسسات د هیواد په ځینو مهمو ښارونو کې لا فعال دی. همدا اوس د برق د تولید ۲۲ فابریکی په هیواد کې فعالې دي چې ۱۷۵ میګاواټه برق په هره ګړی کې تولید وي. د ۱۹۷۸ کال نه مخکې هیواد په سلو کې یوازې شپږ خلکو د برق له انرژی نه ګټه اخیستله چې د دغه رقم د جګړې په کلونو کې زښت کم شوی دی.

د کابل بریښنا د انرژی مرکز د تنظیمي جګړو له امله زښت ډیر تاوان لیدلی دی. په ۱۹۹٤م او ۱۹۹۵م کلونو کې د کابل په ښار کې بریښنا نه وه او د ښار په ډیر برخو کې د بریښنا مزي غلا شول. د بریښنا نشتوالی نه یوازې د کابلیانو توري شپې بې لا تورتمې کړې بلکه ژوندیې د کابل پر ښاریانو تریخ کړی و ځکه ډیرو خلکو د خپلو کورونو د تودولو لپاره په ژمی کې او د ډوډۍ د پخلی لپاره له بریښنا نه کار اخیست: د طالبانو په لاس د کابل د نیولو نه وروسته، د کابل د بریښنا انرژی د ملګرو ملتونو د سازمان او غیر دولتي مؤسسو په مرسته بیا رغول شویده او اوس د کابل په ډیرو ناحیو کې بریښنا شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع او لاسي کارونه

صنعتی اداري او د صنعتي تولیداتو زیاتوالی د هیواد په اقتصادي پراختیا او د سړي سر درآمد په اوچتوالی کې د زښت ډیر اهمیت درلودونکی دي. د صنعتي کولو پروسه د صنعتي انقلاب له پیل نه راپدیخوا د اقتصاد پوهانو ترمینځ مطرح وه ځکه دغه سکتور د صنعتي هیوادونو سړي سر عاید یې په چټکۍ سره لوړ کړی دی. د یوې تولنې صنعتي کیدل د ښارو لا پراختیا سره همغاړه وي. صنعتي فابریکې که کارونه پیدا کوي، د هیواد تولیدات زیاتوي او د کلیو نه ښارونو ته د مهاجرینو ستونزې هم مینځ ته راوړي. د وګړو یو زیات شمیر د ښه تره او سوکاله ژوند د ترلاسه کولو په خاطر لویو ښارونو ته هجرت کوي چې وکولای شي په صنعتي فابریکو کې پر ښه معاش کاروکړي. له بلې خوا هغوی کولای شي د ژوند له آسانتیاوو، لکه ترانسپورت، بریښنا د څښلو اوبو، ښوونځي، مدرسه او روغتون څخه -چې په ښارونو کې شته دي- برخمن شي.

څنګه چې په ډیرو وروسته پاتې هیوادو کې تجربه شوې ده، د خلکو هجرت ښارونو ته یو لړ ستونزې، لکه ګنه ګوڼه، د ژوند د چاپیریال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ککړتیا او د جرمونو زیاتیدل او نور مینځ ته راوړي. نو ځکه بهتره ده چې د ښارونو تر څنګه کلی په هماغه توګه پراختیا ومومي.

د افغانستان صنعتي پراختیا د امیر شیرعلیخان پیر (۱۸۶۹ ـ ۱۸۷۹م) ته رسیږي. لومړی ځل په افغانستان کې امیرشیر علیخان د وسلو جوړولو فابریکه جوړه کړه. وروسته د امیرعبدالرحمن خان او زوی یې امیر حبیب الله خان په پیر کې یو شمیر صنعتي فابریکې، لکه دوسلې جوړولو، بوټ ګنډلو، د سکې د ضرب، څرمنو، او نساجی فابریکی تأسیس شوې شاهي حکومتونو او وروسته د محمد داؤد خان حکومت د صنعتي سکتور د پراخولو په خاطر زیاتی هڅې وکړې، ثقیله صنایع د دولت په واک کې وې او د هیواد د صنعتي ادارو په پراختیا کې خصوصي سکتور په تنګسه کې و.

له جګړې نه دمخه د هیواد صنایع دودې په لومړی سطح کې وچې د سپکو صنایعو په چوکاټ کې یې د کرنیز سکتور مواد او د اړتیاوړ څیزونه او نور ضروري شیان تولیدول. یو شمیر لویې صنعتي فابریکې، لکه د پنبې سمنتو، کیمیاوي سرې کارخانې، د جنګلک انجنیری کارخانې او د وسپنې ورکشاپ د کابل ښار، بلخ، بغلان، او پروان، کې نوې جوړې شوې وې. اکثراً صنعتي تولیدات لکه ټوکر، لباس، بوټ، فرنیچر، سمنټ، خښتې او پلاستیکي شیان او نور داړتیاوړ جنسونه د هیواد سپکو صنایعو په واسطه تولیدیدل.

د افغانستان د صنعتي پراختیا پروسې په لومړیو کې د دولتي صنایعو د تأسیس لپاره ټینګې هڅې کیدلې چې دغه کار داخلي خصوصي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانگه اچونې يې سوداګرۍ ته منحصرې کړې وې. د ۱۹۷۰ په لسيزه کې محمد داؤد خان د هغه وخت جمهور رئيس داسې انګيزې خلق کړې چې د دولتي صنايعو ترڅنګه شخصي صنايعو ته پراخوالی وروبخښي. په همدې خاطر د هيواد د پانګه اچونې قانون تصويب شو. خو افسوس چې د ۱۹۷۸م د ثور د ۷ کودتا نه وروسته دا قانون فسخ او ټولې شخصي صنايع، ملي اعلام شوې په ۱۹۷۸م کال کې د هيواد د ملي ناخالص توليداتو (GNP) په سلو کې ۱۷ يې صنعتي سکتور توليدول. په ۱۹۹۰م کال کې د ۳۶۰ په شاوخوا کې د سپکو صنايعو فابريکې د کابل په صنعتي پارک کې قسماً فعالې وې او څلويښت زره کارګرانو په کې کار کاوه.

او نژدې له ۲۰ تر ۶۰ صنعتي فابريکې د هرات، کندهار او مزار شريف په ښارونو کې فعالې وې.

د دوو لسيزو جګړې له امله د هيواد صنايعو درانه زيانونه وزغمل په تيره د ۱۹۹۲ کال وروسته د کابل په ښار کې اکثره دولتي او خصوصي صنايع ويجاړ، مالونه او وسايل يې چور او تالا شول. نورې صنعتي کارخانې د هيواد په ګوټ ګوټ کې له څو کلونو راپدې خوا بندې دي.

په ځينو ښارونو کې چې سپکې صنايع د جګړې د سوزنده لمبو نه خوندي پاتې دي په ډيره ټيټه سطحه په نسبي توګه فعاليت لري. د دغو صنايعو فعاليت د اړتياوړ د او موادو د کمبود، د بازار او د لازمې څارنې د نشتوالي په وجه ورځ په ورځ لا پسې محدود يږي.

لاسي صنايع يوازينې صنايع دي چې د جګړې کلونو په ترڅ کې يو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالې وې. دا سکتور په کلو او بانډوکې د کم بضاعته کورنيو لپاره اضافي عايدات برابروي.

ډير کله ښځينه افغانانې د دغه ډول لاسي صنايعو د پرمختګ په جريان، لکه، غالي او بدل، تغر او بدل، ريشمه ګنډل، وريښمين کاري، خامک ګنډل او نورستر ځای درلودلی دی. د لاسي صنايعو توليدات غالی، تغر، ځرمن، وړی او وړين شيان، بخاري، خرادي، ولډنګ کاري، د موټرو او نورو ماشين الات د بيارغاونې ورکشاپونه، د خښتو بټۍ او نور دي چې لاتراوسه فعاليت لري.

د کار بازار:

په افغانستان کې د کار ډير ځواک په شخصي کارونو بوخت دی. هغه ستر کارونه چې خلک يې سرته رسوي ډيرې په کرنيز سکتور او کورنۍ سوداګرۍ او ترېو بريده بهرنی سوداګری پورې اړه لري. د خلکو زيات شمير د ننه په هيواد يا ګاونډيو هيوادو- لکه ايران او پاکستان کې په مزدورکارۍ بوخت دي د جګړې زياتيدل او اقتصادي وروسته پاته والی له امله په دولتی او خصوصی سکتور کې د کار موندلو زمينې بيخی زياتې کمې شوې دي. يوازی په کندهار کې چې د ځوکالو را په دېخوا امنيت برقرار دی او سوداګري وده کړيده، د مزدورکارۍ له لارې د عايد زمينې په سلوکې ۱۵ زياتوالی موندلی دی. ترټولو ناوړه حالت دفيض آباد په وروسته پاتې ښارکې دی چې د تيرکال په ترڅ کې د مزدور کارۍ له لارې عايد په سلوکې ٤٨ را کښته شوی دی. د مزار شريف ښارکې چې د دې وروستيو کلونو په ترڅ کې دويجاړوونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړو شاهدو، د مزدور کارۍ له لارې عايدات په سلو کې ٤٣ را ټيټ شوي دي. د هرات او جلال آباد په ښارونو کې وضعيت په بدلون کې و. د ساري په توګه د مزدورکارۍ له لارې عايد د ۱۹۹۸ م کال د اکتوبر او دسمبر په مياشتو کې مخ په زياتيدو و، او د ۱۹۹۹ کال د جنورۍ او مارچ په مياشتو کې يې نزولي تګ لوري درلود. چې له عواملونه يې ښايي په ژمي کې د کارګر لپاره د تقاضا لږيدل وي.

په هيواد کې د کاري ځواک لپاره د غوښتنې د ورځ په ورځ کمښت برعکس، په پوځي ځواکونو کې د خلکو ګمارل د پراختيا په حالت کې وو. په دولتي شعباتو، صنايعو او نورو رسمي ادارو کې وزګارتيا په زياتيدو کې ده. ډير دولتي کارکوونکي چې خپل عايديې له لاسه ورکړي په شخصي کارونو: لګه ټکسي چلولو، مزدورکاري، او يا پرچون پلورلو لاس پورې کړي دي.

PROPERTY ACKU

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ او بهرنۍ سوداګري

په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د شیانو بدلول چې د یو واسطه، عامل، لکه پیسو په ذریعه سرته رسي دغه عملیه سوداګري بولي. له سوداګرۍ څخه ګټې د موجودو مصرفي شیانو د شمیر او ډولونو زیاتول او په تولیدي هڅوکي د تخصص لازیات رواجول. پرته له سوداګرۍ نه به هر وګړی او هیواد مجبور وي خپلې ټولې اړتیاوې له هغو سرچینونه برابرې کړي چې یې په لاس کې لري د جګړه ځپلي افغانستان په تس نس او ورشکسته اقتصاد کې سوداګري اساسي ځای لري په تیره اوس چې د هیواد د منځنۍ طبقې اکثرو خلکو په دې کار لاس پورې کړی دی.

افغانستان ټول اولیه مصرفي شیان له بهرنه واردوي. د پرله پسې جګړو او د ځینو مهمو لویو لارو له نه خلاصون سره سره په ټول هیواد کې کورنۍ سوداګري روانه ده. د سالنګ د لویې لارې بند پاتې کیدل په وروستیو کلونو کې یې د سیمه والو سوداګرو لپاره ډیرې ستونزې پیدا کړې دي. ځکه هغوی توان نه لري چې خپل کرنیز تولیدات له شمال نه کابل ته اوله دې لارې یې نورو ولایتونو ته ولیږدوي او د اړتیاوړ شان د پخوا په شان له کابل نه شمال ته یوسي. سره له دې ډول تنګسو چې کورنۍ سوداګري یې ډیره ځپلې ده. د سیمې سوداګر په راز راز ډولونو تجارتي مالونه هغو سیموته - چې د دښمنو ډلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي محاصره کې دي – ور رسوي.

بهرني سوداګري چې د کرنیزو محصولاتو صدور او د بهرنیو مالونو په هکله تل ادامه لرلې ده. طبیعي ګاز (چې پخوا به پخواني شوروي ته صادریده او اوس بنددی)، تازه او وچه میوه، غالی، پوست، د چارتراش لرګی، سابه او نور په اوسنیو شرایطو کې د هیواد له عمده صادراتو څخه شمیرل کیږي. له جګړې د مخه صادراتي مواد، لکه وړی، پنبه، طبیعي ګاز، میوې، غالۍ او نور تریوه بریده د مرکزي دولت په کنترول کې و. په ۱۹۹۲م کال کې د هیواد صادرات په سلو کې ۸۵ او واردات په سلو کې ۶۹ کم شوي وو.

د هغو بهرنیو مالونو سوداګري چې د دوبۍ له لارې راځي او د پېښور او کوټې بازارونه بیا صادریږي د پراخوالي په حال کې دي. له ۱۹۹۲ تر ۱۹۹۶ کلونو پورې په ورځ کې نږدې دوه یا درې باروړونکي الوتکې تجارتي مالونه د جلال آباد هوايي ډګر کې ښکته کیدل چې وروسته په لاریو کې تورخم او له هغه ځایه د اوښ او کچر په واسطه د پېښور بازارونو ته لیږدیدل. له ۱۹۹۶ کال نه وروسته د طالبانو تحریک دغې لارې ته تریوه بریده بدلون ورکړ. همدا اوس د بهرنیو تجارتي مالونو ډیره برخه د کندهار له لارې د پاکستان په کوټه کې چمن ته لیږدیږي.

په دې تجارتي مالونو کې اکثره تلویزیون، ویدیو، ټیپ، د کور لوښي او نور هغه شیان دي چې د پاکستان په بازارونو کې په لوړه بیه خرڅیږي.

د یوې سروې مطابق چې د نړیوال بانک او (UNDP) په مرسته په ۱۹۹۷ کال کې ترسره شوې وه، د افغانستان او پاکستان تر منځ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوادګرۍ ټوله بیه ۵ . ۲ بلیونه ډالره اټکل شوي وچې ٦ . ۱ بلیونه ډالره یې هغه تجارتي مالونه جوړوي چې د افغانستان له لارې پاکستان ته قاچاق کیږي.

د پاکستان حکومت د مختلفو پړاوونو په ترڅ کې د پاکستان له لارې د. ترانزیتي تجارت د آسانتیاوو محدودولو لپاره په یوا ړ خیزو اقداما تو لاس پورې کړ چې د هغو بهرنی تجارتي مالونو چې په غیر قانوني ډول د پاکستان بازارونو ته رارسیږي د ورود مخنیوی وکړي. تر اوسه ۳۵ قلمه جنسونه د افغانستان د ترانزیتي تجارت له لست نه لغو شویدي. خو په عمل کی د پاکستان د دولت دا اقدام د تجارتي مالونو د قاچاق په مخنیوی کې چندان ګټور نه دی تمام شوي. په اوسنیو شرایطو کی افغانستان په وارداتو متکی دی. دوارداتي مالونو ډیره برخه خوراکی مواد ، پوښاک ، دواګاني ، تیل او نور دي. د تجارتي مالونو په څنګ کې ماشین آلات او نظامي اړتیاوې هم وارد یږي.

تجارتي کسر له په سلوکې ٤٨ نه په کال ۱۹۷۸ کې تر په سلوکې ٧٤ ته په کال ۱۹۹۲ کې رسیدلی و. له کال ۱۹۹۲ نه وروسته دغه تشه څو واري زیاته شویده. اصلي سبب یې د صادراتو د سطحی راټیټیدل او د بهرني صنعتي مالونو دوارداتو ورځ په ورځ زیاتوالي دی. کومې ګټې چې د بهرنۍ سوداګرۍ نه ترلاسه کیږي ډیره برخه یې د زمکوا و. کورونو په رانیولو په داخل کې مصرفیږي او یا د پاکستان په بانکونو کې زیرمه کیږي. (د تولیدي هڅو لپاره د هیواد په دننه کې پانګه اچونه نه کیږي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وروستيو کلونو کې افغانستان له دې سوداګرۍ څخه نه جبران کېدونکي تاوانونه زغملي دي.

ټول تجارتي سرحدونه له منځنۍ آسيا سره (پرته د تورغونډۍ له بندره) تړل شوي دي. نو ځکه د افغانستان بهرنۍ سوداګري يوازې له پاکستان او يو څه هم له ترکمنستان سره صورت مومي. په اوسنيو شرايطو کې د هېواد د لومړ نيو اړتياو وپه سلوکې ۹۰ يې له پاکستان څخه وارديږي.

مالي سياست او دولتي مصارف

مالي سياست د حکومت د پاليسي جوړولو وسيله ده چې د ملي غوښتنو د سطحې د بدلولو او د محصولاتو ترمنځ د انډول پيداکولو لپاره کارول کيږي او د مالياتو او د دولت د بودجې د مصارفو له لارې عمل کوي. له مالي سياست نه سمه ګټه اخيستنه عمومي زيرمو ته زياتوالي وربخښي او د دولت خزانې ته کافي اندازه پانګه ورتېولوي چې وروسته د دولتي مصارفو په ډول د خلکو جيبونه ورځي.

څنګه چې دود وه د عامه سکتور مصارف د دولتي بودجې له لارې تمويليده دا سکتور د مرکزي حکومت، ولايتي حکومت، ښاروالۍ ګانو، بانکونو، روغتونونو، مکتبونو، مدرسو، پوهنتونونو او د نورو دولتي تاسيساتو پر مصارفو شامليږي. په ۷۰ لسيزه کې د محمد داؤد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان حکومت د دولتي سکتور د پیاوړي کولو او ټینګښت لپاره جدي هڅې وکړي. په درنو صنایعو، سرک جوړولو، هوایي ډګرونو، خړوبولو سیستم، د بریښنا بندونو، روغتونونو د مکتبونو دانۍ، او د طبیعي زیرمو په رااېستلو کې د افغانستان د جمهوري بودجې په واسطه پانګې اچولې کېدلې. ولایتي حکومتونو او ښاروالۍ ګانو د دولت د خزانې لپاره مالیې ټولولې.

د مالیې وزارت مسؤولیت درلود چې د دولت لپاره مالیه را ټوله کړي، پور واخلي، معمولي مصارف وټاکي، او د پلان وزارت په ملګرتیا انکشافي بودجه ترتیب کړي. د پراختیایي هڅو د مصارفو، د بهرنیو مرستو د تنظیم او ویش او د پراختیایي بودجې تطبیق د پلان وزارت له مسؤولیتونو څخه وي. که څه هم په اوسنیو شرایطو کې وزارتونه او مامورین شته دي خو د هغوی د دندې په زمینه کې هڅې زښتې ډېرې محدودې شوې دي.

جګړې د هیواد د مالیو د راټولولو سیستم یې سره پاشلی دی. نو ځکه د هیواد په بودجه کې لویه تشه رامنځته شوې ده. له یوې خوا داخلي عایدات راکم شویدي. له بلې خوا له ۸۰ په سلو کې زیات دولتي مصارف په پوځي هڅو کې په مصرف رسیږي. له ۱۹۹۲ م کال نه را پدیخوا د اجتماعي خدمتونو د مصارفو لپاره هیڅ ډول بودجه نه ده اختصاص شوې. مالیې چې د قوماندانانو او سیمه ییزو مقاماتو له خوا را ټولیږي د هغوی په شخصي چارو یا په پوځي چارو لګول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبانکداری سیستم:

پخوا د هیواد د بانکداری سیستم دومره وروسته پاته او محدود و چې په مشکل یې کولای شوای د معاصر بانکداري نظام لوموړني مشخصات ترسره کړي چې و کولای شي اقتصادي ثبات او وده رامنځته کړي. عصري بانکونه د پورورکوونکي او پوراخیستونکي ادارو په څیر هغه مالي اړیکي راچاپیرې کړي چې له خپلو ورځنیو هڅو څخه گټه ترلاسه کوي. د تجارتي بانکونو د پیدایښت (چې د خپلو عوایدو ستره برخه د سود له لارې لاسته وروړي) سره بانکداري هڅو پراخوالي وموند. په پایله کې د پیسو اندازه هم زیاته شوه.

نن ورځې بانکونه د اقتصادي نظامونو نه بیلیدونکې برخه گڼل کیږي او ټول پولي او مالي کاروبار د هغوله لارې صورت مومي.

دافغانستان مالي سیستم د مالي، رسمي او غیر رسمي ادارو لرونکی دي چې یوله بله نژدې اړیکې سره لري. د هیواد مرکزي بانک د افغانستان بانک د پیسو داداري، کنترول او وړاندې کولو، د هیواد بهرني اسعارو د زیرمو برابرول، او د نورو پولي هڅو مسوولیت په غاړه لري. ټولې مالي ادارې، لکه تجارتي بانکونه، پراختیایي بانکونه او نورې مالي ادارې د بیمې د کمپنیو په شمول د دولت په کنترول کې دي. د جگړې له پیل نه پخوا د افغانستان بانک مرکزي بانک د خپلو کریډتونو پلان او د شپږ نورو بانکونو پې تطبیقول چې د هر کال په پیل کې د داخلي تولیداتو د جریان په بنسټ اټکل کیده او د بهرنیو تجربو په اساس برابربده. په ۹۱- ۱۹۹۰ کال کې د مرکزي بانک پورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۰٤ بلیونو افغانیو ته د ۳۰۷ بلیونه پلان شویو افغانیو په بدل کې رسیدل.

د بانکي فعالیتونو ډیره برخه د کابل په ښار کې تمرکز درلود چې د بهرنۍ سوداګرۍ ستره برخه او نور تجارتي فعالیتونه له دې ښاره تنظیم کیدل. وروسته بانکونو څو محدودې څانګې په لویو ښارونو کې پرانیستلې چې د هیواد د پولي سیستم دودې او پراختیا په لوري یونیک اقدام ګڼل کیده.

د هیواد ستر بانکونه: د افغانستان بانک (۱۹۳۹)، د کرنې د پراختیا بانک (۱۹۵۹)، ملي بانک (۱۹۳۲)، د صادراتو د پراختیا بانک (۱۹۷٦)، د صنعتي پراختیا بانک (۱۹۷۱)، رهنی او تعمیراتي بانک (۱۹۵۵)، او پښتني تجارتي بانک (۱۹۵٤).

په افغانستان کې د بانکونو د پراخیدو په لار کې له سترو خنډونو نه یو پربانکونو د دولت کنترول و. د بانکدارۍ نوی قانون چې په ۱۹۷۵ کال کې تصویب شوی و په نظر کې یې لرل چې ټول بانکونه ملي او د هیواد اقتصاد ته وده ورکړي. دا اقدام د وخت حکومت ته دا توان ورکړ چې په ځینو شخصي لویو صنایعو کنترول پیدا کړي او د دولت د اوږدې مودې پروګرامونو ته پیاوړتیا ور وبخښي.

پرته د سروزرو له زیرمو (۰۰۰، ٦٦٥ اونسه) د افغانستان بانک زیرمه ٦۹، ۲٤٤ میلیونه ډالرو ته په ۱۹۸۹ کال کې رسیده.

په ۱۹۷۸ کال کې د هیواد ټول بانکونه د ملي بانک په ګډون چې د هیواد تر ټولو لویخوانی او تر ټولو ستر تجارتي بانک دی د کمونیستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رژیم له خوا ملي اعلام شول. دې اقدام دافغانستان د بیوزله خلکو ژوند اغیزمن کړ. د وخت حکومت د پرله پسې فشارونو او د دا ډول ناسنجول شویو پالیسیو په اثر ډیرو داخلي پانګه والو د تیښتې لاره غوره کړه او یا یې خپلې پانګې بهرنیو بانکونو ته ولیږدولې. دا اقدام د هیواد د مالي او بهرنیو اسعارو د زیرمو د چټک کمښت سبب وګرځید.

پیسې او یې جلبه تورم:

هر هغه شی چې د تبادلې د واسطې په توګه د ټولو له خوا منل شوی وي او د ارزښت د واحد په څیر، د شیانو د بیې څرګندونکی وي پیسې نومول کیږي. له ډیرو لرغونو پیرونو را په دیخوا ډول ډول شیان لکه سپین زر او سره زر د ذاتي ارزښت او هم د دوام او په ساتلو او لیږدولو کې د آسانتیا په دلیل د پیسې ځای نیولی دی.

پولي تورم د بیو زیاتیدلو ته ویل کیږي په داسې ډول چې د ټاکلې اندازې پیسو د خرید قدرت د کموالي سبب وګرځي.

تورم له نړیوالې جګړې وروسته د اکثرو اقتصادونو یو له وتلو ځانګړتیاوو څخه دی او په همدې خاطر یې د اقتصاد پوهانو پام ځانته رااړولی دی.

سرسامونکی پولي تورم چې له ۱۹۸۹ م راپدیخوا راروان دی د جګړې د کلونو په ترڅ کې د دولتي ادارو د تیت وپرک کیدلو سره یو ځای یې د افغانستان بانک د هڅو زمینې محدودې کړې دي. په پایله کې د اسعارو د تبادلې آزادو بازارونو (شخصي صرافي) په چټکۍ سره پراخوالی ومونداو د هیواد د پولي تبادلاتو ډیره برخه تنظیموي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنيو شرايطو کې د تجارتي کزيدتونو پورونه او نور پولي فعاليتونه ددغه بازار له لارې سر ته رسيږي. دا سعارو بازارونه په کابل او نورولو- يو ښارونو، لکه هرات، کندهار، جلال آباد او مزار شريف کې درگرده پولي خدمتونه برابروي ډ بهرنيو اسعارو د تبادلې په گډون د بهرنۍ سوداگرۍ لپاره هم خدمات سرته رسوي.

په هېواد کې د اسعارو د تبادلې درې نرخونه:

(۱) بانکي بيه چې د مرکزي دولت له خوا اېښودل شوې ده.

(۲) د ملگرو ملتو بيه چې له بانکي نرخ نه لوړه او د آزاد بازار له بيې لږه وي. (۳) د آزاد بازار نرخ چې اکثراً د صرافانو پرلاس تنظيميږي.

د افغانيو د مبادلې نرخ په امريکايي ډالرو له ۹ . ۳۷ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ۱۹۷۹م کال کې ٦٦١ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ۱۹۹۰م کال کې، ۱۵۰۰۰ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په کال ۱۹۹٦م کې او ٤۲۰۰۰ افغانۍ د يوه ډالر په بدل د کال ۱۹۹۹ په لومړيو کې بدلون موندلی دی. سره له دې چې د افغانيو نرخ په کابل او د طالبانو تر ولکې لاندې نورو ښارونو کې نسبي ثبات موندلی دی، په شمال کې د افغانيو پولي ارزښت مخ په کميدو و. همدا اوس دوه ډوله افغاني بانک نوټونه د هېواد د شمال په بازارونو کې په چلند کې دي.

(۱) هغه بانک نوټونه چې پخوا د مرکزي دولت له خوا چاپ شوي وو،

(۲) هغه بانک نوټونه چې د جنرال دوستم په رهبرۍ د شمال جنبش په واسطه چاپ شوي وو. د دوستم بانکنوټونه د لومړيو بانکنوټونو په تقريباً نيمه بيه خرڅيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستيو کې سرته رسېدلې ده تورم د ۱۹۷۹ - ۱۹۹۶ م کلونو ترمينځ يورز فيصدو ته لوړ شوی دی. دغه د پرله پسې تورم پروسه د هيواد د زيات شمير خلکو ژوند له ګواښ سره مخامخ کړی دی. د جګړې د لومړۍ لسيزې ترخ کې د اړتياوړ لومړنيو موادو بيې درې واره پورته ختلې وې. مګر په وروستيو کلونو کې د دې ډول شيانو نرخونه په سرسامونکی ډول جګې شوې دي. په ۱۹۹۸ م کال کې يوې کورنۍ ۳۰۰۰ وارې زياترو عوايدو ته تر ۱۹۷۸ م کال اړتيا لرله.

ديو

کيلو اوړو بيه له ۱۰ افغانيو په ۱۹۷۸ م کال کی ۳۰۰ افغانيو ته په ۱۹۹۱ م کې، ۲۸۰۰ افغانيو ته په ۱۹۹۶ م کال کې، ۹۹۰۰ افغانيو ته د ۱۹۹۷ م کال د مې په مياشت کې، ۱۱۱۳۲ افغانيو ته د ۱۹۹۸ م کال د ډسمبر په مياشت کې زياتوالی موندلی دی. د کابل په ښار کې يو تن مزدور کارچې د کورنۍ غړي يې او وتنو ته رسيږي مجبور دی چې د خپلو د عوايدو نيمايي يوازې دو چې ډوډۍ په رانيولو ولګوي. د ښوونکيو او نور ملکي ما مورينو مياشتنی عايد په هيڅ صورت د هغوی د يوې هفتې لګښتونه نه پوره کوي.

د هيواد په شمالي سيمو کې د بدخشان او باميانو د وروسته پاتو ولاياتو په ګډون د نرخونو بې کچه لوړتيا د ډيرو اقتصادي مصيبتونو سبب شوي دي. يو کيلو غنم چې د ۱۹۹۷ م کال د دمئی په مياشت په کابل کې په ۱۳۰۰۰ افغانيو خرڅيدل په مزار شريف کې د هغې بيه ۲۵۰۰۰ افغانۍ او په فيض آباد کې ۲۹۰۰۰ افغانۍ وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترانسپورټ او ملکي هوا نوردي

د هیواد د ریزمریز شوي اقتصاد په بیا رغاونه او پراختیا کې ترانسپورټ ډیره ستره ونډه لري. دا سکتور که په سمه توګه پراختیا و رمی کولی شي چې کلی پربناړونو پورې ونښلوي او د هیواد په دننه او بهرکی اقتصادي، اجتماعی او فرهنګی اړیکی مینځته راوړي. همدا ډول یو عصری ترانسپورټی سیستم د صنعت په پراختیا او د خلکو د ژوند د سطحی په ښه والی کې غټ ځای لري.

په هیواد کې د وسپنې پټلۍ نشته. نو ځکه ټول ترانسپورټی فعالیتونه د لاریو موټرو په واسطه سرته رسیږی چې ښایی له بیخی ورانو شویو لویو لارو څخه تیرې شي. په هېواد کې نژدې ۱۷۰۰۰ کیلو متره خام او پوخ سړک شته دی چې له هغی جملې څخه ۲۶۵۰ کیلو متره یې عمده لویې لارې جوړوی. دا لویې لارې اکثر ولایتونه په کابل پورې تړی او افغانستان له ګاونډیو هیوادو سره (پاکستان د تورخم او سپین بولدک له لارې ایران او ترکمنستان د اسلام کلا او تورغنډۍ له لارې، ازبکستان او تاجکستان د حیرتان بندر له لارې او شیرخان بندر له لارې) نښلوي.

البته په وروستیو کلو کې داندخوی له آقینه بندر، د تخارله ای خانم او د بدخشان له اشکاشم نه په ډیر سطحی او محدود ډول هغه هم اکثراً د پوځی انتقالاتو په منظور ګټه اخیستله کیږي. د جهاد په کلونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه سلیم لاره چې د بدخشان ولایت د پاکستان په چترال پوري نښلوي جوړه شوه دا لاره چې دي دووکالو راهیسی د موټرو په مخ ترلې ده یوازې د دري میاشتو لپاره ترې ګټه اخیستل کیږي. د هیواد ډیر ولایتونه او ولسوالی د خامه او صعب العبور ولارو په واسطه د ښارونو له مرکزونو سره تړل شوي دي چې اغلباً د موسمي بارانونو او ویجاړوونکو سیلابونو په اثر بندیږي.

لومړي او دوهمو پنځه کلنو پلانونو (۱۹۵۵ تر ۱۹٦۷) د عمده لویو لارو په جوړولو ټینګار درلود. د سالنګ لویه لاره او تونل په ۱۹٦۰ لسیزه کې د پخوانی شوروی په مرستو جوړ شول.

د کابل- کندهار لویه لاره چې اوږدوالی یې ٤۸۳ کیلو مترو ته رسیده د امریکا (USAID) په مرستو جوړه شوې وه.

د هرات- تورغنډی او کابل تورخم لویی لارې هم د خارجی هیوادو په مرستو جوړې شوې وې. دورانوونکو جګړو او په دوو وروستیو لسیزو کې د پوځی فعالیتونو په اثر د هیواد ډیرې لویې لارې او عمده سرکونه تخریب شویدي.

له بلی خوا د سمی ښارني نشتوالی، بی کچه ګټه اخیستل او د سرکونو له تر میمولو سترګی پټول د هغو په ورانولو کې یې زیاتوالی راوړی دی. همدا ډول په لویو لارو کې د مختلفو ډلو د تلاشی د پاټکونو موجودیت د تجارتی مالونو لیږدول یې د هیواد نورو سیمو ته مشکل کړي دي.

په کلیو کې آس، خر او کچر د ترانسپورتی عمده وسایلو څخه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. د خامه او پلیولارو وضعیت د وروستیو کلونو په ترځ کې وخیمې شوی دی. څرنګه چې د مواصلاتي لارو د بیارغاونې لپاره دولتي پلانګذاري نشته. د ملګرو ملتونو مؤسسات او بهرنی او داخلي غیر دولتي سازمانونو د سرکونو، پلونو او پلچکونو په ترمیم چې د هیواد په ځینو سیمو کې ډیر شدید ضرورت موجود و لاس پورې کړی دی.

دوه نړیوال هوایي ډګرونه د کابل او کندهار په ښارونو کې شته دی. د محلي هوایي ډګرونو شمیر دیرشو ته رسیږي چې احتمال لري یو میدان په هر ولایت کې موجودوي.

د کابل، شینډنډ او هرات هوايي ډګرونو د جګړو په اثر شدیدې صدمې لیدلې دي. له جګړې نه دمخه دوه د هوايي چلند سترو شرکتونو د آریانا او باختر الوتنی په نومونو د هیواد په دننه او بهر د خلکو د مالونو په لیږدولو بوخت وو. په کال ۱۹۸۵ م کې دا دوه شرکتونه یو ځای شول.

د رسمي احصائیو مطابق د کابل هوايي ډګر په ۱۹۹۰ کال کې ۱۹۶۰۰۰ تنه مسافرو او ۱۸۰۰۰ ټنه محمولو ته رسیده ګی کوله.

د ۱۹۹۰ م لسیزی په لومړیو کې خیبر ایرلاین (Khaiber Airline) د ننګرهار والی حاجی عبدالقدیر په واسطه جلال آباد او بلخ ایر (Bulkh Air) د جنرال دوستم په واسطه د مزار شریف په ښار کی جوړ شوي وُچې د طالبانو په لاس د جلال آباد او مزار شریف د نیول کیدونه پس دواړو سقوط وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا اوس د آريانا شركت الوتكې د كابل ښار، جلال آباد او كندهار نه الوزي بهرني تجارتي مالونه له دوبۍ او د منځنۍ ختيځ له هيوادونه دننه هېواد ته راليږدوي چې بيا وروسته د پاكستان بازارونو ته قاچاق كيږي. د آريانا شركت داخلي پروازونه يې د طالبانو ترولكى لاندې ښارونو ته هم پيل كړي دي. په تأسف چې د هيواد پستي نظام بيخى له مينځه تللى دئ او د هيواد ددغې اجتماعى خدمتونو برخې د بيارغاونې لپاره سولى او د يو قوي مركزي حكومت جوړيدو ته اړتيا ده.

مواصلات او اطلاعات:

جگړې د هيواد اقتصاد دغې عمده برخې ته هم سخت زيان رسولى دى. سيمه وال مقامات، مرستندوى سازمانونه، لكه ملگرى ملتونه او غير دولتى مؤسسات له بى سيم او مخابرې څخه گټه اخلى. په ۱۹۷۹ م كال د ۲۳٦۸۰ شميره تيلفونونه د هيواد په دننه كې د استفادې لپاره موجود و.

په ۱۹۸٦ م كال كې راديو يى آخذې ۵، ۱ ميليونه او تلويزيونى ۱۱۵۰۰ اټكل شوى و. د هيواد په ځينو سيمو كې مقامات او مؤسسى د ستلايټ تيلفون (د مصنوعى سپوږميو والا) څخه له هيواده بهر سره ارتباط نيسى. د هيواد راديو تلويزيون مركز د كابل پر ښار په راكټ ورولو كې ويجاړ شو. په اوسنيو شرايطو كې د شريعت راديو چې مخكې د كابل راديو په نامه يادېدله او يو شمير واړه راديو يى مركزونه د مختلفو ډلو په واسطه خبرونه او اطلاعات خپروي. دا راديوگانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثراً د اړوندو مقاماتو پیغامونه او تبلیغات نشر ته سپاری. په وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو مؤسسې د یونیسیف او ماین پاکونی برخی یونو چاپه ګړون د بی بی سی راډیو د «نوی کور، نوی ژوند» په نامه تعلیمی پروګرام لپاره چې په پښتو او دري ژبو خپرېږي لازمې مرستې برابروي. دا پروګرامونه د ماین، لومړنی روغتیا، ښوونې او روزنې د پوهولو په هکله ښوونیز پیغامونه خپروي چې د خلکو دا جتماعی پوهې سطحه وده وکړي. یو شمیر جریدې او مجلې د مختلفو ډلوله خوا خپرېږي چې داړوندو ډلو د عقیدو او آرمانونو بیانوونکي دی.

کور جوړول:

د ملګرو ملتونو د پراختیایی پروګرام دفتر (UNDP) د اټکل سره سم تر کال ۱۹۹۳ تقریباً ۳ . ۲ میلیونه داستوګنی کورونه په افغانستان کې موجود وو چې د هغو نیم میلیون یې بیا جوړولو ته اړتیالرله.

د مدهشو او خونړیو جګړو په اثر چې د ۱۹۹٤ تر ۱۹۹٦ کلونو په ترڅ کې د کابل په کوڅوکی پیښی شول د ملکی او شخصی ودانیو نژدې ۸۰ په سلو کې ړنګې شوې. د کابل د بیوزلو خلکو لپاره یې د سر پناه ستونزه لاسترد کړینده. د ۱۹۹٦م په دسمبر کې کومه اقتصادی، اجتماعی سروی چې د ناروې هیواد د بیوزلی پر ضد د مبارزی مؤسسه (ACF) او د کلیسا د مرستو مؤسسی له خوا ترسره شوی و، څرګندوي چې د ۲۰٤ , ۱۱ کورنیو له جملې له ۵۳ تر ٦۳۵ کورنیو پورې په کورونو کې په شریکه ژوند درلود او له هغو په سلکو کې ۷٤ کرایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشین وو. په منځنی توګه یوې کورنۍ کولای شول له یوه یا دوو خونو څخه استفاده وکړي.

په نورو ولایتونو کې دولتي او شخصي ودانۍ د ویجاړیدو او رژیدو په درشل کې دي. سختو بمباریو او د ړندو راکټونو ورولو د جګړې په دوولسیزو کې د لرې پرتو کلیو او ښارونو د ورانۍ باعث ګرځېدلي دي.

په کندهار کې د حیرانوونکي ورانیو، او د زمکنیو ماینونو د شته والي باوجود د نفوسو شمیریې درې چنده زیات شوی دی. برسیره پردې نژدې ۷۵۰۰۰ مهاجر له سرحدنه پورې غاړه دې ولایت ته د بیرته ستنیدو په انتظار کې دي. د مزار شریف په ښار کې د کلیونه ښار ته د مهاجرو بهیر د جګړې په کلونو کې زښتې ډیرې ستونزې رامینځته کړې وې. دا ښار د ۴۰۰۰۰ تنو له پاره پلان شوی و.

د استوګنې کورونو بیرته جوړول د ډیرو افغانی کورنیو د سختو اندیښنو سبب شوی دی. د او مومواد و بیه او دودانۍ جوړولو مصارف دومره لوړ ختلي دي چې د افغانستان د بیوزله او جګړې ځپلیو کورنیو له واکه بهر دي. د مخه د کابل ښار له پاره ماستر پلان دا پارتمانونو په جوړولو تینګار درلود چې نه یې شوای کولای اوسنۍ غوښتنې ترسره کړي. په وروستیو کلو کې خصوصي سکتور، په تیره د متنفذو اشخاصو او افرادویو شمیر کورونه یې د دولتي ماستر پلان ته له پام کولو پرته ودان کړیدي. ډیر اپارتمانونه، لکه میکروریونونه د کابل د جګړو له امله کنډواله شوېدي.

په ښارونو کې د سر پناه جوړول عمده ستونزه ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه له یوی خوا هغه مهاجرین چې په ښاري ژوند روږدي شوي دي ښارونو ته راستانه کیږي او له بلې خوا د ترانسپورتی، ښوونیزو روغتیایي لومړنی خدمتونو، کارلټون او نورو آسانتیاوو نشتوالی له کلیونه ښارونو ته د هجرت سبب گرځی. له ځو کلونو راهیسې ملگری ملتونه او نور غیر دولتی مؤسسات د کابل، هرات، جلال آباد او کندهار ښارونو کې بیوزلو خلکو ته د هغوی داستوگنی کورونو په بیرته جوړولو کې مرسته رسوي. مگر دغه ستونزه تر هغو چې یو سهی او دقیق پلان هغه هم د حکومت له پلوه طرح او عملی نه شی ددې ډول پراگنده مرستو له لارې به حل نشی.

بیوزلی او سیمه ییزې ناانډولی:

د فقر (بیوزلی) کلمه مطلق او نسبی مفهوم لري. د بیوزلی مطلق مفهوم د ژوندون دادامې لپاره د شخص د حداقل عوایدو د سطحی بیان ته ویل کیږي او له یو شمیر عواملو، لکه د ژوند ادامې لپاره د خوراکي مصارفو حداقل او له ارزانو لارو هغې ته د رسیدلو څخه خبرې کوي. د فقر نسبی مفهوم د شخص اقتصادی وضعیت د اړوندې ټولنې د نورو افرادو سره څرگندوي. د بیلگې په ډول د کابل په ښارکې که د یوه سړي عواید د هغه د لومړ نیو اړتیاوو له حداقل څخه زیات وي مگر د کابل د نورو ښاریانو په پرتله د ټولو نه په ټیټه سطح کې ځای ولري نو دغه شخص ته فقیر (بیوزلی) ویل کیږي. په افغانستان کې د خلکو اکثریت د مخ پرودې گاونډیو هیوادو دوگړو په پرتله فقیر ښکاره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د بيوزلۍ اولاس تنګۍ د اندازې تشريح چې د بحران په حال کې دى. که څه هم مشکل کارى دى لاکن د بشري پروژو او پروګرامونو د پلانګذارۍ د طرحى په خاطر چې د زيانمن شوو خلکو عاجلې اړتياوې څرګندې کړي ګټور به وي.
په افغانستان کې د فقر او لاس تنګۍ ستر علت په ابتدايي کرنه اتکا ده. د نفوسو د پرله پسې زياتيدو او دهيواد له بهرنه د مهاجرينو د بيرته ستنيدو سره د زمکى مالکيت ورځ تر ورځې لاوړو کى کيږي په داسى حال کې چې د زراعتى زمکې نوعيت، خړوبولو سيستم، څړځايونه او نور د کرنې وسايل مخ په کميدو دي. څنګه چې مخکې وويل شول د خلکو په سلوکى ۸۰ خپل د ژوند اړتياوې له کرنيز سکتور څخه ترلاسه کوي. د خلکو د ژوندانه د سطحى ښيګڼه او پراخول، په تيره د ښځو او ماشومانو د کورنيو د عوايدو په ودې، غذايي تامين او روغتيايي لومړيو خدمتونو پورې تړاو لري. د خلکو د عوايدو د سطحى پرله پسى کمښت د ژوند د معيار د راټيټيدو سبب ګرځى چې د اکثرو خلکو پياوړتيا د هغو د لومړنيو اړتياوو د پيدا کولو او برابرولو کې محدودوي.
د يو قوى حکومت په نشتوالى کې چې وکولای شى د قيق ارقام راغونډ کړي د فقر معيار تاکل او ليکه کښل زښت ډ ير مشکل دي.
د جګړې له پيل نه د مخه په سلوکى له ۲۰ تر ۴۰ خلکو د فقرله ليکى هم کښته ځاى درلود. له بده مرغه نن د خلکو اکثريت فقير او تنګ لاسي دي. د ادارو او اقتصادى او اجتماعى بنسټونو له سقوط سره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي حکومتونو ظرفيت د اجتماعي خدمتونو پیاوړتیا لپاره له مینځه تللی دی.

جګړې ډېرې ورانۍ رازیږولې دي، د کونډو او معیوبینو په شمیر کې یې زیاتوالی راوړی دی او ډیر مهاجرتونه او بیځایه کیدنې یې مینځته راوړې او د خورا کې موادو د کمښت د ستونزو سبب ګرځیدلی دی.

ویل کیږي چې د ۱۹۹۶ کال په ژمي کې د کابل په ښار کې خلکو خپل اولادونه په جوماتو کې پریښودل چې څوک پیدا شي او د هغو مسؤلیت په غاړه واخلي او په دې ډول د لوږې له لاسه د مړینې له خطر څخه وژغورل شي. دولتي مامورین په میاشتو میاشتو معاش نه اخلي او لویه تشه د ملکي مامورینو د عوایدو او مصارفو ترمینځ پیدا شوې ده.

کومه سروې چې په کال ۱۹۹۷ کې د ملګرو ملتونو د مؤسسو او ملکي مامورینو په واسطه ترسره شوه، د عادي مامور میاشتني معاش ۱۵ ډالره او د هغه میاشتني مصارف ۳۷ ډالره اټکل کړیدی. همدا علت دی چې د کابل په ښار کې ډیرو کورنیو د خپل کور د مالونو په خرڅولو لاس پورې کړ او د هغو لږ شمیر په هغو مرستو چې له بهرنه یې د خپلوانو له لارې لاسته ورړې شپې سبا کوې.

اقتصادي وضعیت له یوې سیمې تر بلې او حتی له یوې ولسوالۍ تر بلې په هماغه یوه ولایت کې ډیر توپیر پیدا کوي. په ختیځ او سهیل کې د خارجي مالونو تجارت او قاچاق پاکستان ته لاپسی پراخ شوی دی او دا کار تر یو ځایه په دې سیمو کې د اقتصادي وضعی د ښیګڼې سبب ګرځیدلی دی. په هرات کې له پاکستان سره تجارتي اړیکې وروسته له

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې چې دا ښار د طالبانو په ولکه کې راغی - مخ په زیاتیدو وې.
هرات له ایران او ترکمنستان سره ګډې پولې لري. د بدخشان لرې پروت ولایت یوازې د تخار له لارې د هیواد له نورو سیمو سره تړاو لري او د درې میاشتو لپاره د پاکستان له چترال سره د سوداګرۍ اړیکې لري چې په وروستیو کلونو کې د آس او خره په واسطه سر ته رسیدې.
د بامیانو وروسته پاتې ولایت او د هزاره جاتو لرې پرتې سیمې د تیرو کلونو جګړو په اثر سختې زیانمنې شویدي. بامیان تر یو کال زیاته موده په اقتصادي محاصره کې و دا محاصره د طالبانو په لاس د بامیانو له نیولو نه وروسته پای ته ورسیده.
فقر او تنګ لاسی د بدخشان او بامیانو په وروسته پاته ولایتونو کې مخ په زیاتیدو دي. د خلکو اکثریت د خپل ژوند اړتیاوې د کرنې له لارې لاس ته راوړلی چې د هوا په ښه والي، د باران په اندازې او د زراعتي وسایلو په شته والی تکیه لري. د بدخشان په ځینو ولسوالیو کې د ډوډۍ په ځای له وچو توتانو ګټه اخیستل کیږي. په وروسته پاته کلیو کې د پسرلی په موسم له غرنیو سبو نه استفاده کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوراکی موادو شته والی

د هیواد کرنه هر کال د موسم د ناوړتیا ، طبیعي آفتونو او پرله پسې جګړو او د هغو د اغیزو په اثر ډیر زیانونه زغمي. د میلیونونو زمکنیو ماینونو شته والی، د نفوس زیاتیدنه، د زراعتي زمکو د مالکیت راکمیدنه، او د خړوبولو سرچینو د ورځ په ورځ او نور زراعتي وسایلو کمښت په هیواد کې د خوراکي موادو د لږوالي سبب کیږي.

افغانستان یو غرنی هیواد دی چې د هغې په توپوګرافي بدلونونو د هوا وضعیت بدلون مومي چې د هیواد په زراعتي سیستم کې د پرله پسې بدلونونو او اوښتنو باعث ګرځي، د هیواد د خوراکي وضعیت څیړنه چې د ملګرو ملتونو د مؤسسو، لکه د نړۍ غذایي پروګرام، یونیسیف، د نړۍ روغتیایي سازمان او یونوچا په واسطه د ۱۹۹۷ م کال د مې په میاشت کې وشوه د افغانستان د اړتیاوړ خوراکي مواد یې ۱. ۳ میلیون ټنه اټکل کړي دي. د نوموړې څیړنې سره سم د غذایي موادو کمبود ۳. ۱ میلیون ټنه په کال ۸۷-۱۹۹٤ کی اټکل شویدی. د واردو شو یو خوراکي موادو اندازه په ۱۹۹٦ م کال او ۱۹۹۷ م کال کی ۸۳۰۰۰۰ ټنو ته رسیده. دا رقم د ٦۸۰۰۰۰ ټنو په حجم د خوراکی موادو یوه تشه په ۱۹۹٦ م کال کې راښیي. د دې رقم مطابق هر افغاني وګړی نشي کولای چې دورځی له ۵۰۰ ګرامو زیات مواد مصرف کړي. د ۱۹۹۷ م کال په سپتامبر کې د ښاغلی نواز شریف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت د طالبانو له حکومت سره یو تړون تصویب کړ چې د هغه مطابق افغانستان کولای شوی تر ۶۰۰۰۰۰ ټنه غنم د پاکستان د بازارونو له نرخ څخه په لږ لوړه بیه له پاکستان نه وارد کړي.

د هیواد ځینی سیمې په تیروژمیو کې د خوراکی موادو له سخت کمښت سره مخامخ شویدي. په ۹۶-۱۹۹۵ کلونو کې په کابل کې وضعیت تر هغو څوچنده لا زیات وخیم و. په شمال کې لرې پرتې سیمی او د هیواد مرکزی برخی د ډول ډول ناروغیو چې د کرنې حاصلاتو ته تاوان رسوی، او ویجاړونکو سیلابونو له پلوه نه رغیدونکی زیانونه لیدلي دي، په دې سیمو کې دغذایی موادو د کمبود باعث گرځیدلي دي. د افغانستان په شمال کې د جگړې له اوږدیدو سره د کرنی د پراختیا زمینه له مینځه تللې او د کرنی محصولات ورځ په ورځ مخ په کمښت دي. که څه هم د هیواد په بازارونو کې په کافی اندازه خوراکي مواد شته دي خو عام خلک بې د خرید قدرت نه لري ځکه د هغوی عایداتی سرچینی یا بیخی له مینځه تللې او یایې په مراتبو کموالی موندلی دي.

پخوا دولتی مامورینو له دولتی کوپونونو استفاده کوله. دې مرستې هغوی د زیاتیدونکی تورم په مقابل کې ژغورل. همدا ډول دولت به نانوایی گانو ته د سونگ مواد او اوړه په راټیټه بیه برابرول او د هغو په بدله کې د ډوډۍ بیه یې په مناسب حد کې ټاکله. د ۱۹۹۲ م کال نه وروسته کوپون نور خپل ارزښت له لاسه ورکړی و، ځکه نه مرکزي حکومت او نه ولایتی حکومتونو کولای شول چې خوراکی مواد څنگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په کوپون کې تاکل شوي وو برابر کړي اوويشي. همدا اوس ډېرو نانوايانو سره د کابل او جلال آباد په ښارونو کې د (WFP) او نورو غير دولتي مؤسسو له خوا مرستي کيږي چې وچه ډوډۍ د بيې په تخفيف سره په زرګونو بيوزلو خلکو خرڅې کړي.
په اوسينو شرايطو کې يو شمير خيريه مؤسسې په پام کې لري چې له زيان رسيدونکو خلکو سره مرستې وکړي. د نړيوال غذايي سازمان (WFP) خيريه مرستو يو نيم ميليون (۲۰۰۰۰ تنه په کابل کې ۱۱۰۰۰ تنه په کندهار، ۱۹۰۰۰ تنه په جلال آباد ۲۳۱۰۰۰ په مزار شريف کې البته مخکې د ۱۹۹۷ کال له جګړو) اړو انسانانو سره د هېواد په ګوټ ګوټ کې مرستې کولې.
بې شکه چې دا ډول خيريه مرستې په داسې حال کې چې خلک د لنډې مودې په ترڅ کې د قحطى له خطر څخه ژغوري، خو د اوږدې مودې د پاره ډېرې نيمګړتياوې رامنځته کوي. څکه له يوې خوا خلک په مفت خورۍ روږدي کوي او له بلې خوا لټۍ او ناغيرۍ راپيدا کوي او د کرنې په سکتور کې د داخلي توليداتو د کمښت سبب کيږي.

د بين المللى ټولنو بشرى او پراختيايي مرستې:

په اتيايمه لسيزه کې د مجاهدينو او روسى عسکرو ترمينځ د سختو جګړو باوجود، افغانستان له بهرنيو سرچينو څخه ډېرې مرستې ترلاسه کولې. په دې وخت کې پخواني شوروي او متحدينو يې بلاعوضه مرستې د کابل حکومت په واک کې ورکولې. مخالف څواکونه هم د امريکا، اروپا او غربي هيوادو له سخاوتمندانه مرستو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستفید کیدل.

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرام (UNDP) د ګزارش مطابق په ۱۹۸۹ م کال کې افغانستان ته د بهرنیو مرستو اندازه ۵ . ۱۵۲ میلیونه امریکایي ډالرو ته رسیده. له ۱۹۹۲ م کال وروسته دوه اړخیزو مرستو افغانستان ته په حیرانوونکې ډول کموالی موندلی دی. ښایي اصلي علت یې د دولت د اساسي بنسټونو سقوط اوله افغانستان څخه د بین المللی مالی ادارو وتل وي. بین المللی مالی ادارې: نړیوال بانک، د پیسو بین المللی صندوق او نور بهرنی پراختیا یی بانکونه دي.

د څو وروستیو کلونو په ترڅ کې د دوه اړخیزو یا څو اړخیزو سرچینو له لارې افغانستان ته هیڅ ډول پور نه دی ورکړ شوی.

له یادو شویو ستونزو سره سره د بشری فعالیتونو او بیا رغاونی لپاره بهرنۍ مرستې د ملګرو ملتو د موسساتو او نورو غیر دولتی موسساتو له لارې د ۱۹۸۹ او ۱۹۹۲ م کلونو په ترڅ کې په چټکۍ سره د زیاتیدو په حال کې وې. ځکه په دې وخت کې د سولې لړی لیدا او د ملی پخلاینی پیدا کیدل لاروښانه ښکاریدل په ۱۹۸۸ م کال کې افغانستان ته د چټکو بشری مرستو صندوق جوړ شو چې د ملګر ملتونو د بشری مرستو د هماهنګۍ دفتر په لاس اداره کیده. له ۱۹۸۸ تر ۱۹۹۲ م کال ۲۲۱ میلیونو ډالرو په حدود کې دې صندق ته د مرسته کوونکو هیوادو له خوا برابر کړی شوی و. له ۱۹۹۲ م کال راپدیخوا د بشری مرستو او د بیارغاونی وړو فعالیتونو لپاره جمعی غوښتنو وکړای شول چې ۴۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلیونه ډالره د افغانستان لپاره راټولې کړي.

علاوه پر هغو مرستو چې د جمعي غوښتنو له لارې برابريږي د ملګرو ملتونو مؤسسات له خپلو اصلي بودجو (چې د هر هيواد ونډه پکې ښکاره ده) څخه هم کار اخيستی دی. په ۱۹۹٦ او ۱۹۹۷ کلونو کې د خوړونړيوال پروګرام (WFP) د ۲۷۰۰۰۰ متريک ټنو په اندازه د عاجلو مرستو او پراختيايي فعاليتونو لپاره خوراکي مواد په افغانستان کې مصرف کړيدي. په درې وروستيو کلونو کې د ملګرو ملتونو پراختيايي پروګرام (UNDP) د فقرور کولو او د افغانانو ځواکمن کولو پروژو له لارې ۳۳ ميليون ډالره د هيواد په ۲۳ ولسواليو کې مصرف کړيدي. نړيوالو غير دولتي مؤسسو هم په وروستيو کلونو کې د بشري او بيارغاونې پروګرامونو لپاره د افغانستان په مختلفو سيمو کې ډيرې منابع په مصرف رسولې دي. بې له شکه چې دغو بهرنيو مرستو د افغانستان درېز مرېز شوې اقتصاد په پياوړتيا او د زيانمنو خلکو په ساتنه کې ستره ونډه ذرلودلې ده.

روغتيا:

له جګړې دمخه روغتيايي خدمتونو په افغانستان کې هومره پراختيا نه وه موندلې چې وکولای شي د خلکو روغتيايي لومړنې اړتياوې په تيره بيا په اطراف او بانډو کې ترسره کړي. په ۱۹۸۲م کال کې ٦۸ روغتونونه، ٤۸۳۸ بستره او ۱۱٦۰ تنه ډاکتران په افغانستان کې موجودوو. په کال ۱۹۹۲م کې د ماشومانو د مړينې اندازه په سلو کې ۱٦.۳ اټکل شوې وه ښايي د ارقم په وروستيو کلونو کې زيات شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی، په هیواد کې منځنی عمر ٤٣ کاله اټکل شوی دی. په سلو کی تقریباً ٦٥ تر ٧٥ خلک په لویو ښارونو او له ٢٠ تر ٢٥ خلک په اطراف او باندو کې له روغتیایي لومړنیو خدمتونو بې برخې دي.
په سلو کی تقریباً ٤٠ خلک په ښارونو او په سلو کی ١٩ په اطراف کې د څښلو پاکې اوبه نه لري. له بلې خوا دغې ویجاړونکی جګړې په زرګونو معیوبین او معلولین یې د افغانستان د وروسته پاتې ټولنې د اوږو بار ګرځولي دي.
همدا اوس د هیواد روغتونونه او صحی کلینیکونه په ډیر ابتدایي ډول د ملګرو ملتو او نورو غیر دولتی مؤسسو په مرسته فعالیت لري ملګري ملتونه او غیر دولتی مؤسسی د اړتیاوړ یوه اندازه درمل په ولسوالیو کې روغیتایي کلینیکونو ته برابروي چې په هیڅصورت د هغوی عاجلي اړتیاوي نشي پوره کولای. په ډیرو سیمو کې ساري ناروغۍ او نورې عامې ناروغتیاوې، لکه نس ناستې، ملاریا، د تنفسی جهاز انتانات او نورد مړینی د عمده عواملو څخه ګڼل کېږي.
ډیرو متخصصو ډاکټرانو او د روغتیایی برخی کارکوونکی د ناوړه شرایطو له امله له بدې ورځې له هیواده وتلی چې دا کار په روغتیایی برخه کې د متخصصینو د کمښت (په تیره نسایي- ولادی برخه کې) سبب شوی دی.
په ماشومانو کې سؤتغذي او له اوبو څخه راټوکیدلی ناروغۍ د هیواد په ځینو برخو کې د زیاتو ستونزو علت جوړوي. د هیواد په کلیو او باندو کې د امیندوارو ښځو ډیره برخه د لنګون په وخت کې خپل ژوند له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه ورکوي. اکثراً ږرې بوډۍ چې روغتیایي ابتدایي ښوونې هم نه لري د لنګون ځارنه کوي.

ښوونه او روزنه:

په بشري سرچینو کې ښوونه بهترینه پانګه اچونه ګڼله کیږي. ځکه له دې لارې د اړتیا وړ متخصصین ټولنې ته وړاندې کیږي. له بلې پلوه ښوونه او عواید د مزد په سطح او یا د ټولنې په سطح یو تړلې ګډه اړیکه لري. د جګړې نه دمخه ښوونیزې ادارې د دولت له خوا تقویه کیدلې. اوس دولتي او سیمه ییز مقامات د هیواد د اجتماعي چارو د دې حیاتي برخې د تمویل ځواک نه لري.

د سواد اندازه ۲۹ په سلو کې د نارینه لپاره او ۱٦ په سلو کې د ښځینه وو لپاره اټکل شوې ده. په ۱۹۹٤ کال کې تقریباً ٤٥ په سلو کې هلکانو او ۱۷ په سلو کې نجونو په مکتبونو کې نومونه ثبت کړي وو.

اوس د نجونو د مکتبونو ډیره برخه د طالبانو تر ولکې لاندې سیمو کې تړلې ده. یوازې د بدخشان په ولایت او د شمال اتحاد تر ولکې لاندې سیمو کې د نجونو مکتبونه پرانیستي دي.

د جګړې په ترڅ کې تقریباً ۲۰۰۰ مکتبونه وران شویدي. د دې مکتبونو زیاته برخه د مرستو کوونکو مؤسسو له خوا بیارغول شوي دي د هغه ګزارش مطابق چې د نړیوال بانک تر څارنې لاندې برابر شوی دی په ۱۹۹٦ کال کې تقریباً ٦۰۰ تر ٦٥۰ د ابتدایي دورې مکتبونه اولیسې فعالې وې. د ابتدایي دورې د زده کوونکو شمیره د جګړې له پیل نه مخکې ۸۳۰۰۰۰ زده کوونکو ته رسیده چې دا رقم تر ۱۹۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال پوری ۲۷۰۰۰ زده کوونکو ته راکم شوی دی. تر کال ۱۹۹۱ شپږ پوهنتونو نه او د لوړو زده کړو مرکزونهٔ لکه، دکابل پوهنتون، د پولیتخنیک انستیتوت، دطب انستیتوت، د ښوونکی روزنې انستیتوت او اسلامی پوهنتون په کابل کې او د هرات، جلال آباد او مزار شریف پوهنتونونه د محصلانو په مخ خلاص وو. د ۱۷۰۰۰ په شمیر د هلکانو او نجونو په ګډون شاګردان دلوړو زدکړو په دغو مرکزونو کې نومونه ثبت کړي وو. همدا اوس د دغو علمی مرکزونو دروازې د نجونو پرمخ تړلی دی. په اوسنیو شرایطو کې یوازې دوه د ښوونکو د روزنی انستیتو نه د ښځینه وو پرمخ د بدخشان په ولایت کې فعال دي چې د درسی موادو او مسلکی پرسونل له ستونزو سره مخامخ دي. د ښوونکو د معاش کموالی، د درسی موادو قلت، او د هیواد په سطح د تعلیمی نصاب نشتوالی د دولتی تعلیمی ادارو له عمده ستونزو څخه ګڼل کیږي. د ملګرو ملتونو مؤسسې او یو شمیر غیر دولتی مؤسسی د هیواد مکتبونو ته محدودې مرستې وررسوي چې په هیڅ ډول د دې مکتبونو لومړنی اړتیاوې نشی پوره کولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU

PROPERTY OF ARIC Established 1989

د استفادي وړ منابع

١- عبدالحق اميری- د ماستری رساله- د افغانستان د اقتصاد لری ليد د روسانو له اشغاله وروسته او وسله وال جهاد ١٩٩٣ د رايت پوهنتون- د يتون ښار د امريکا متحده ايالتونه.

٢- عبدالحق اميری- د افغانستان د اقتصادی اوضاع تحليل او د هغه رول د ښځو او ماشومانو په ژوند ١٩٩٧ (د يونيسيف د دري کلن رپوټ د يوې برخې په توګه چې د هغوی په غوښتنه په پيښور کې برابره شوې وه).

٣- د افغانستان د جمهوری حکومت ګزارش - فبروری ١٩٩٢ - د پلان وزارت - کابل افغانستان.

٤- د ملګرو ملتو د خوراک او کرنې دفتر (FAO) زراعتی ستراتيژی ١٩٩٧ کال.

٥- د ملګرو ملتو د مخدره موادو د کنترول دفتر (UNDCP) د ترياکو د کرکلنی سروې. ١٩٩٨ کال.

٦- عبدالحق اميری- افغانستان د يوبی حدو حصره تورم په درشل کې ١٩٩٦.

٧- د بشری پراختيا ر ګزارش (UNDP) ١٩٩٦.

٨- ستيف رودز - نړۍ د اقتصاد پوهانو په نظر کې - ١٩٨٥.

٩- مکيش کپيلا - افغانستان ته د برتانيې د مرستو څيړنه - کال ١٩٩٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال لنډه پېژندنه:

*نوم او تخلص : عبدالحق امیری

*د زوکړې کال : ۱۳٤٤ هـ . ش بهارک ، بدخشان.

*زده کړې: لومړنی او منځنی د بدخشان د بهارک ولسوالی ثانوی دوره د فیض آباد ښار ، پامیر لیسه.

- لیسانس - د نړیوال اقتصاد پوهنځی - د اسلام آباد اسلامی نړیوال پوهنتون.

- MSC (په اسلامی او پراختیایی اقتصاد کې) د نړیوال اقتصاد پوهنځی.

- MS (په عملی او اجتماعی اقتصاد کې) د رایت پوهنتون ، دیتون ښار ، د امریکا متحده ایالات.

وظیفه : - د پلان او پلټنې په څانګه کې د پلټنې مشاور د پیښور تعلیمی مرکز - پاکستان.

- د افغانستان لپاره د ملګرو ملتو د بشری مرستو د انسجام دفتر د پروګرام مدیر ، اسلام آباد - پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
5.0
AMI
8136
cp-1

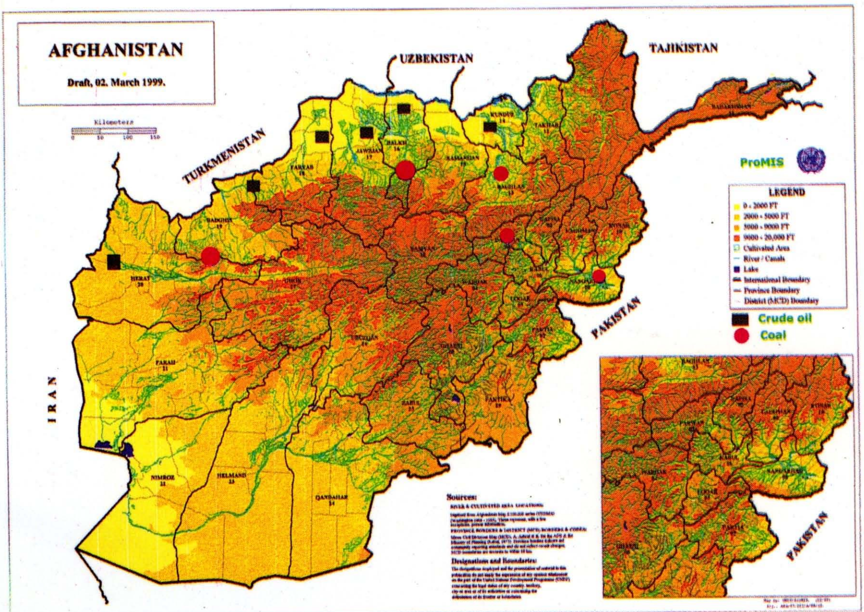

داریک گرځنده کتابتون
ځواکمن
د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز

د اریک د گرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ

پرله پسې نومره: ۲۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library